

UOT 37

M.F.Həsənova
Azərbaycan Dillər Universiteti
e_qubadova@mail.ru

ALİ MƏKTƏBDƏ İNFORMASIYANIN QAVRANILMASININ TƏLƏBƏ ŞƏXSİYYƏTİNİN STRUKTUR KOMPONENTLƏRİNDƏN ASILILIĞI

Açar sözlər: kommunikasiya, texnologiya, informasiya, qavrama, dərkətmə, şəxsiyyət, yönəlişlik, motivasiya

Məqalədə ali məktəblərdə tələbələr tərəfindən təlim materiallarının qavranılması məsələlərindən bəhs olunur. Göstərilir ki, bu proses şəxsiyyətin bir sıra imkanlarından asılıdır. Məqalədə həmin imkanlar sırasında şəxsiyyətin quruluşunu əmələ gətirən əsas komponentlər qeyd edilir. Bunlara şəxsiyyətin mənəvi mövqeyi, idealları, dəyərləri, motivasiya və məqsədi aid edilir. Onların kommunikativ vasitələrlə qavrama prosesində rolu şərh edilir. Belə ki, təlim prosesində tələbə aldığı informasiyaya yalnız onların obyektiv mahiyyəti baxımından deyil, özünün həyat ideallarına və dəyərlərinə uyğunluğu baxımından da yanaşır. Nəticədə tələbələrin dünyaya real münasibəti ilə şüurlu fəaliyyət arasında əlaqə yaranır. Şüurda yönəlişliyin yaranması tələbələrin təlim motivasiyasını da fəallaşdırır.

М.Ф.Гасанова

ЗАВИСИМОСТЬ ВОСПРИЯТИЯ ИНФОРМАЦИИ ОТ СТРУКТУРНЫХ КОМПОНЕНТОВ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТА В ВУЗЕ

Ключевые слова: коммуникация, технологии, информация, восприятие, понимание, личность, ориентация, мотивация

В статье рассматриваются вопросы восприятия студентами учебных материалов в вузах. Показано, что этот процесс зависит от ряда личностных качеств. Среди этих возможностей в статье выделяются основные компоненты, составляющие структуру личности. К ним относятся моральная позиция человека, идеалы, ценности, мотивация и цель. Объясняется их роль в процессе восприятия средствами коммуникации. Таким образом, учащийся подходит к информации, которую он получает в процессе обучения, не только с точки зрения их объективного характера, но и с точки зрения соответствия своим идеалам и жизненным ценностям. В результате прослеживается связь между реальным отношением учащихся к миру и сознательной деятельностью. Появление ориентировки в сознании также активизирует мотивацию учащихся к обучению.

M.F.Hasanova

DEPENDENCE OF PERCEPTION OF INFORMATION ON STRUCTURAL COMPONENTS OF STUDENT PERSONALITY IN UNIVERSITY

Keywords: *communication, technology, information, perception, understanding, personality, orientation, motivation*

The article discusses the issues of students' perception of training materials in universities. It is shown that this process depends on a number of personality traits. The article highlights the main components that make up the structure of personality among these opportunities. These include a person's moral position, ideals, values, motivation, and purpose. Their role in the process of perception by means of communication is explained. Thus, the student approaches the information he receives in the learning process not only from the point of view of their objective nature, but also from the point of view of conformity to his ideals and values of life. As a result, there is a connection between students' real attitudes to the world and conscious activity. The emergence of orientation in the mind also activates the motivation of students to learn.

Hazırda təhsil sistemində, xüsusən ali məktəblərdə yalnız tədris materialını mənimsəyərək onu xatırlanmağı bacaran mütəxəssis hazırlığına yönəldilmiş təlim tənqid olunur. Tələb edilir ki, gələcək mütəxəssis özünün şəxsi həyatını düzgün qurmaqla yanaşı, həm də işlədiyi təşkilatın əmək şərtlərinin irəli sürüldüyü mürəkkəb problemləri yaradıcı həll etməyi öyrənməlidir. O, üzləşdiyi situasiyaları müstəqil olaraq təhlil etməli, hər hansı fəaliyyətində meydana çıxan konkret situasiyaları müqayisə etməyi bacarmalıdır. Tələbələrin bu imkanlara yiyələnməsi üçün akademik sahədə təhsil aldıkları illər ərzində onlara verilən informasiyaları, yəni tədris materialları kimi təqdim edilən elmi bilikləri, eləcə də öyrədilən bacarıqları yüksək səviyyədə qavrayaraq onlara seçici yanaşmalı, bütövlükdə informasiya üzərində işləməyi bacarmalıdırlar.

Müasir dövr – informasiya dövrüdür. İnformasiyanın alınması, işlənməsi və tətbiqi hazırda inkişaf edən insanın başlıca qabiliyyətlərindən biri hesab olunur. İnformasiyanın dəyişməsi qısa zaman ərzində onun istifadəçilərinin də buna müvafiq olaraq öz fəaliyyətinin istiqamətini dəyişməsinə tələb edir. Bu isə fərdlərin fəallığı, çevikliyi, dinamikliyi, rəqabətə qabilliyi sayəsində mümkün olur. Bu baxımdan ali məktəb tələbələrinin qavrama səviyyəsini ixtisas aldıkları peşə üzrə peşəkarlıq bacarıqlarına və səriştələrinə yiyələnməyə yönəldilmiş fəaliyyətdə əsas keyfiyyət göstəricisi kimi səciyyələndirə bilərik. Qavramanın əsas kəmiyyət komponentlərinə biliklərin həcmi, informasiyanın əhatəliliyi, çoxistiqamətliliyi və qavramanın optimallığı daxildir.

Kommunikativ texnologiyalarla verilən informasiyaları qavramanın psixoloji xüsusiyyətləri bizə bu məsələyə müasir faktlarla yanaşmanı diktə edir. Çünki təhlillərdən görüldüyü kimi, qavrayış elə də sadə proses deyildir. Bundan başqa

hər bir yaş mərhələsində onun imkanları da fərqlidir. Əgər biz, məsələn, tələbələrədən danışırıqsa, bu mürəkkəbliyə daha da artır, çünki onlar peşə təhsili ilə məşğul olduqlarından özlərinin dərk etmə sahəsini daim nizamlamalı, daha çox və daha konkret, tam, obyektiv reallığa uyğun şəkildə qavramalı, anlamalı və dərk etməlidirlər. Ancaq təcrübə göstərir ki, ali məktəbdə təhsil alan tələbələrin bəziləri elmi anlayışları, fikir və obrazları qavramaqda çətinlik çəkirlər. Problemin bu istiqamətdə araşdırılması üçün ona daha əhatəli yanaşmalıyıq. Hesab edirik ki, burada həm tələbələrə kommunikativ texnologiyalarla ötürülən informasiyanın, həm onun ötürülmə qaydalarının, bu qaydalara verilən psixoloji tələblərin, həm də tələbə qruplarının bu informasiyalara münasibətinin təhlilinə ehtiyac vardır.

N.N.Manko [14], N.L.Somova [15] hələ qavranılmadan əvvəl insanda ona təsir edən amillərin olduğuna diqqət çəkirlər. Bu amillərə dinləyicinin (tələbələrin) daxili dünyasının vəziyyəti, sosial yönümü, əvvəlki həyat təcrübəsi, maraq və meyillərinin üstün tərəfləri aid edilir. İnformasiyanı qəbul etməyə hazırlıq səviyyəsi insanın hissi-emosional vəziyyətindən, gərgin və rahat olmasından, hətta onların müəllimə münasibətindən də asılı olur.

Mənəvi vəziyyətin bir çox keyfiyyətləri də tələbələrin dərs zamanı baş verən kommunikasiya prosesinə münasibətinin təminatçısı kimi çıxış edir: müəllim əməyinə hörmət, biliklərə yiyələnməyə məsuliyyət hissi, ailə, valideyn, vətən qarşısında borc hissi və s. Bu baxımdan, göründüyü kimi, qavrayış zamanı onun müxtəlif: fizioloji, bioloji və psixoloji təsirləri barədə danışmaq lazım gəlir.

Digər tərəfdən unutmamalıyıq ki, ali təhsildə tətbiq edilən informasiya texnologiyalarının öz funksiyaları vardır:

- tələbələrin motivasiyasını artırmaq, mövzuya maraq oyatmaq;
- tədris materialının optimal mənimsənilməsini və yadda saxlanmasını təmin etmək;
- hafizənin, kreativ təfəkkürün və yaradıcı təxəyyülün inkişafına kömək etmək;
- problemlə məsələnin qavranılmasını stimullaşdırmaq.

Birgə fəaliyyət zamanı insanlar müxtəlif fikir, təklif, bilik və münasibət mübadiləsi aparırlar. O mənada kommunikasiya prosesinin özü də məlumat mübadiləsi prosesi kimi təqdim edilə bilər. Məhz ona görə ki, informasiya mübadiləsi olmadan insanlar birlikdə işləyə, vəzifələri yerinə yetirə, problemləri həll edə bilməzlər. Bu səbəbdən heç bir təşkilatda məlumat mübadiləsi aparmadan səmərəli fəaliyyət qurmaq mümkün deyildir. Təhsil sistemində isə heç mümkün deyildir. Deyilənləri nəzərə alaraq, informasiyaların qavranılmasında rolunu psixoloji determinantları təhlil edəcəyik.

Əvvəlcə məsələyə şəxsiyyət və şəxsiyyətlərarası münasibətlər baxımından yanaşaq. C.Kelli [5], K.Levin [8], L.Festingerin [13] nəzəriyyələrində problemin qoyuluşuna münasibətə diqqət yetirək. B.Skinner bütün bunlara davranış nəzəriyyəsi istiqamətində münasibət bildirir. Onun qənaəti belədir ki, “əgər insan davranı-

şına göstərilən təsirlər onun üçün xoşdursa, gələcəkdə onun təkrarlanması istəyi artacaq. Çünki pozitiv möhkəmləndirici stimullar hərəkətin təkrarlanmasını şərtləndirir, “neqativ, aqressiv nəticələr davranışı zəiflədir” [12, s.341]. Yəni tələbələrə ötürülən informasiyalar onlarda məmnunluq yaratmırsa, növbəti dəfə həmin şəxs və həmin vasitələrlə ötürülən informasiyaya maraq da zəifləyəcək. Belə davam etdikdə tamamilə itəcək. Bu işə müəllimlə tələbələr arasında səmərəli kommunikasiya imkan verməyəcək.

Araşdırmamız üçün C.Kelli tərəfindən irəli sürülən şəxsiyyətin koqnitiv nəzəriyyəsini də təhlil etmək məqsədəuyğundur. Nəzəriyyədə deyilir ki, hər birimiz reallığı öz şəxsi modelimizə və konstruktlara uyğun olaraq qavrayırıq. “Şəxsi konstrukt – insanın öz təcrübəsini dərk etmək və ya şərh etmək, izah etmək və ya mülahizə yürütmək üçün istifadə etdiyi ideya və fikirdir. O, özündə insanın düşündüyü hansısa gerçəkliyin aspektlərindəki: “ağıllı-axmaq”, “qadınlıq-kişilik”, dindar-dinsiz”, “yaxşı-pis”, dostyana-düşmənçilik” anlayışlarının uyğunluq və ziddiyyətlərinin davamlı vasitələrini ifadə edir” [5, s.438]. C.Kelli konstruktların biopolyar və dixotomik olduğunu göstərir. C.Kelli həm də şəxsiyyətin ayrı-ayrı konstruktardan ibarət olan mühakimələrinin mahiyyətində bunları nəzərə almağı lazım bilir:

- İnsan davranışının əsaslandığı şəxsi fikirlərin məzmunu: özünəhörmət, sosial qiymət;
- İdrakın formal xüsusiyyətləri: koqnitiv sahəsinin quruluşu, koqnitiv tarazlıq və ya dissonans vəziyyəti.

C.Kellinin diqqətə cəlb edən izahlarından biri də şəxsi konstruktların təbiətinə görə tipologiyası ilə bağlıdır. O, konstruktları belə tipləşdirir:

- qabaqlayıcı konstruktlar: bu və digər interpretasiyalar üçün qapalı olub özünə və başqalarına ona başqa izah verməyə imkan vermir, qəbul edilənlər birmənalı olaraq təhlil edilmir;
- qəliblənmiş konstruktlar: “əgər kimsə maşın alverçisidirsə, o, mütləq dürüst deyil, müştərini mütləq aldadacaq”;
- ehtimaledici konstruktlar: əvvəlki konstruktlarla ziddiyyət təşkil etməklə, bu halda insanın informasiyalara yeni yanaşmaya açıq olduğu aydın görünür;
- hərtərəfli konstruktlar: hadisələrə geniş aspektdən yanaşmanı bildirir;
- hissəli konstruktlar: hadisələrin birtərəfli, yarımçıq, hissəli izahına yönəlir;
- azad konstruktlar: uyğun situasiyalara bir çox baxımdan yanaşmaya açıq olur [5, s.441-442].

Beləliklə, fərdin koqnitiv quruluşları ilə ona təqdim edilən informasiya haqqında məlumat əldə etməsi arasında əlaqənin mövcudluğu təsdiqlənir. Yəni C.Kelli və L.Festinger idrakda eyni bir obyekt və ya hadisə haqqında məntiqi baxımdan ziddiyyətli məlumat olduqda insanın narahatlıq hissi keçirdiyini təsdiqləyən xüsusi bir nəzəriyyəni inkişaf etdirdilər. Onlar informasiyanın qavranılmasının xarakteri haqqında yeni faktlar ortaya qoydular. Nəzəriyyənin

izahı isə budur: insan bu narahatlıqdan qurtulmaq, özünün obyekt və ya hadisə haqqındaki biliklərini yenidən qurmaq və ya sosial parametrləri dəyişdirmək üçün onun üzərində işləməyə çalışmalıdır. Ziddiyyət aradan qaldırıldıqda düşüncələr ahəngdar vəziyyətə gətirilir. Yəni koqnitiv sistemin elementlərinin qarşılıqlı əlaqələndirilməsi baş verir. Bu nəzəriyyə məlumatı dərk edərkən insanın hansısa bir məsələ haqqında fikirlərə qarşı çıxması vəziyyətində, məlumatlarını genişləndirməyə və ya sosial çərçivələri dəyişdirməyə meyilli olduğunu sübut edir.

Şəxsiyyət və motivasiyanın qarşılıqlı əlaqəsi psixologiyada geniş öyrənilmiş məsələlərdəndir. Bu problemin tədqiqində şəxsiyyətin motivləşmiş fəaliyyətinin yüksək forması kimi onun idrak [dərkətmə] fəallığı əsas götürülür. Bu halda bir idrak fəallığı motivləşmiş fəaliyyət kimi qiymətləndirilir. Aparıcı tədqiqatlarda (Maslou, Skinner, Festinger və b.) idrak fəallığı və motivləşmiş fəaliyyətin psixoloji strukturlaşması, bir-birinə yaxın olması, bir sıra hallarda isə bir-birini tamamlaması aşkar edilmişdir. Həmin təhlillərdə eyni zamanda idrak fəallığının strukturunda keyfiyyətli qavramanın roluna da xüsusi diqqət yetirilir. Belə ki, qavrama özündən sonra gələn idrak proseslərinin də keyfiyyətinə təsir göstərir:

- qavramanın məhsulu hafizəyə və təfəkkürə obyektiv məlumat verir;
- motivasiyadan asılı olaraq qavramanın konkret məzmunu əhəmiyyətli dərəcədə fərqlərlə xarakterizə olunur, sınılanılarda ideyaların kəmiyyət artımı və onların orijinallığı motivlərin yaradıcı prosesdə nəzarət etdiyini göstərir;
- fikri fəaliyyətin tərkibində olan hərəkət və əməliyyatlar onların inkişaf dinamikası, eləcə də onu nizamlayan motivlərin xarakteri ilə əlaqəli olur.

Kommunikasiya prosesində bu əlaqələri görmək daha asandır. Beləliklə, kommunikasiya zamanı idrak fəallığının mahiyyəti, məzmunu, kəmiyyət və keyfiyyəti onun motivindən asılı olur. Motivün yaranması və inkişafı da müvafiq qaydada kommunikatív fəallığa təsir göstərir.

A.Maslou şəxsiyyətin motivasiya sahəsinin ierarxik quruluşunda özünüaktuallaşdırmaya xüsusi yer ayırır. Özünüaktuallaşdırma, məlum olduğu kimi, şəxsiyyətin idrak fəallığı olmadan baş verə bilməz. “Bir çox insanlar, sadəcə olaraq, öz potensialını görə bilmirlər. Onun mövcudluğundan xəbərsiz olurlar. Özünüaktuallaşdırmanın əhəmiyyətini başa düşmürlər. Bunun əvəzində onlar öz qabiliyyətlərinə şübhə etməyə, hətta, qorxmağa meyil edirlər. Beləcə özünüaktuallaşdırma şansı da zəifləmiş olur” [4, s.494]. Bu hadisəni A.Maslou “iona kompleksi” adlandırır. Bu, özünükamilləşdirməyə mane olan qorxu ilə xarakterizə olunur.

A.Maslou insanın motivasiya sahəsini inkişafda görürdü. Bu inkişaf həyat təcrübəsində yaranaraq inkişafın obyektiv motivlərini, yaxud metatələbatlar həyat təcrübəsini zənginləşdirir, yeni əldə olunan vasitəsi ilə gərginlik daha da artır. Bu zaman görüş dairəsi dəyişir. O, özünü aktuallaşdıran insanlara görə bir sıra metatələbatlar, yaxud məişət dəyərlərini göstərmişdir. Real həyat situasiyalarında o, kifayət qədər konkret və spesifikdir. O, metatələbatlara aşağıdakıları daxil edir:

bütövlük, fəallıq, var-dövlət, sadəlik, gözəllik, xeyirxahlıq, qeyri-adilik, gərgin olmamaq, həqiqət, ləyaqət, reallıq, özünəəminlik [4, s.498].

Problemə həm də sosial psixologiya kontekstindən yanaşaraq sosial qrup olan tələbə qruplarının xüsusiyyətlərini öyrəndik. Bu məqsədlə Ş.R.Babayeva, M.F.Həsənova [1], V.Q.Kriskonun “Sosial psixologiya” əsərlərini öyrəndik [7]. Eyni zamanda R.V.Cabbarov tərəfindən aparılmış “Yeniyyətlərdə özünüdərkətmə prosesinin psixoloji təhlili” [2], M.S.Əliyevin “Özünənəzərət sahəsi” anlayışı və onun konseptual modeli” [3], E.V.Loginovanın “Şəxsiyyətin qeyri-verbal ünsiyyətinin optimallaşdırılmasının psixoloji vasitələri” [9] əsərlərini təhlil etdik. Ş.R.Babayeva, M.F.Həsənova bu mənada informasiyaların işlənməsində bütün kütlə üçün eyni məzmunlu proqramların deyil, hər bir sosial qrupun maraqlarına cavab verən proqram və informasiyaların hazırlanaraq yayılması üçün Ç.Kulinin yanaşmasının nəzəri baza rolunu oynadığını qeyd edirlər. “Ç.Kuli öz konsepsiyasında insan şüurunun və şəxsiyyətinin sosial keyfiyyətlərini, sosial qruplar daxilində onun inkişafını təhlil edir. Ç.Kuli həmçinin qonşu qruplarda bu keyfiyyətlərin fərqli cəhətlərinin olmasına da diqqət yetirmişdir. Həmin ideyanı təhsil prosesinə də gətirmək olar. Belə ki, təhsil subyektlərinin fərdiliyi, fərqli düşüncə tərzii, dünyagörüşü, təfəkkür imkanları onlara fərqli vasitələrlə yanaşılmasını tələb edir. Pedaqogikada bu – fərdi yanaşma, psixologiyada – fərdi psixoloji xüsusiyyətlərin nəzərə alınması kimi başa düşülür” [1, s.167].

N.F.Talızının qənaəti odur ki, “öyrənmə nəzəriyyəsində hərəkətin obrazı və fəaliyyət mühitinin obrazı vahid bir quruluşda birləşdirilir. Onun əsasında hərəkətin idarə edilməsinin əsasında duran bələdləyici fəaliyyət baş verir [Halperin, 1976]. Hərəkətin bələdləyici əsasını onun müvəffəqiyyətlə başa çatdırılması üçün vacib olan obyektiv zəruri şərtlər sistemindən ayırmaq lazımdır. Bu şərtlər sistemi bir-birinə bağlıdır:

- a) hərəkətin hədəfi və obyektii;
- b) hərəkətə daxil edilən əməliyyatların xarakteri və qaydası ilə;
- c) istifadə olunan alətlərin xüsusiyyətləri ilə və s. (Halperin, 1965).

Bu şərtlər öyrənənin bunlardan xəbərdar olub-olmamasından asılı olmayaraq hərəkətin uğuruna təsir göstərir. Beləliklə, məsələn, şahmat oynarkən bir hərəkətin müvəffəqiyyəti fiqurların qarşılıqlı əlaqəsi və lövhədəki sahələrin nəzəratinin bu hərəkətlə nə qədər təmin olunduğu ilə müəyyən edilir” [11, s.167].

V.A.Sitarov da səmərəli və harmonik təhsilin əsasını təhsilalanların dərkətməsində axtarır. Hesab edir ki, tarix boyu təhsil prosesində yeni təlim metodları, texnologiya axtarıları da buna söykənir: psixikanı inkişaf etdirməyə, dərkətmə prosesini sosiomədəni istiqamətə yönəltməyə. “Əgər təlimi mədəniyyətə və cəmiyyətə müxtəlif istiqamətdə müraciət edən daimi proses kimi təsəvvür etsək, həmin müraciətin bələdçisi – dərkətmə prosesləri sahəsinin çıxış etdiyini görə bilərik. Məhz bu sahə vasitəsi ilə şəxsiyyətə didaktik təsir baş verir. Məhz burada

məkandaxili dəyişmələr gedir. Şəxsiyyət səviyyəsində bilik, bacarıq, vərdiş kimi mənaca məzmunlu psixoloji yenidənqurulma gedir” [10, s.129].

V.A.Sitarov qavramanın mexanizminin fiqur və fon qanununa əsaslandığını əsas gətirərək, frontal sorguda müəllimin bir sıra iştirakçıları cavab verməyə çağırıldığını qeyd edir. “Hər dəfə müəllimin və iştirakçıların qavrayışında onlardan birinin verdiyi cavab daha çox iz qoyur. Cavabın məzmun və forması çağırılan iştirakçının davranışı qavrayışın predmetidir [fiqur]. Yerdə qalan iştirakçıların fəaliyyəti [onların reaksiyaları, əllərini qaldırması və s.] qavrayışın fonu kimi çıxış edir. Qrupun qavrayışının mərkəzində həmin iştirakçının biliyi, bacarığı və onları çatdırma tərzidir” [10, s.142].

Hər bir fəaliyyət subyektivdir. Bununla belə o, həmişə mürəkkəb sosial-koqnitiv məsələlərlə: etalon, norma və ideyalarla nizamlanır. Burada emosiya və qavrayışın qarşıdurması yaranır. Bir tərəfdən yalnız insanın intellektual motivasiya enerjisi ilə elm, təbiət, onun hələ açılmamış qatlarından biri haqqında məlum olmayan informasiya əldə edilir.

Qavramanın tamlığı özü-özünə yaranmır. O, insan şəxsiyyətinin formalaşması prosesinin təzahürüdür. Bu mənada T.V.Konopleva informasiyaların qavranılmasında insanın cəmiyyətdə vəziyyətinin fərqli olduğunu əsaslandırır. Burada söhbət ictimai-siyasi məzmunlu informasiyaların qavranılmasından gedirsə, vəziyyət bir qədər fərqlidir. Səbəblərini o, belə izah edir: “Cəmiyyətdə insanlar tərəfindən məlumatın qavranılması prosesinə təsir edən paradıqmalar və miflər də mövcuddur. Məlumat əldə etdikdən sonra insan onu dərk edir, cəmiyyətdə mövcud olan paradıqma və sosial miflərlə birbaşa əlaqəli olan inanc-larla, prinsiplərlə müqayisəsini aparır. Beləliklə, sosial paradıqmaların mövcudluğunu tanıyan, məlumatı cəmiyyətdəki mövcud paradıqmalara uyğun şəkildə təqdim edən kommunikator bu məlumatla qavrayışa təsir göstərə bilər” [6, s.11].

Nəticə budur ki, tələbə auditoriyalarında qurulan münasibətlər sistemində onların biliklərə, ümumiyyətlə, elmə münasibəti şəxsiyyətin quruluşundakı bir sıra sahələrlə, ən mühümü isə fəaliyyətin motivasiyası ilə tənzimlənir. Tələbə aldığı informasiyaya yalnız onların obyektiv mahiyyəti baxımından deyil, özünün həyat ideallarına və dəyərlərinə uyğunluğu baxımından da yanaşır. Əgər əldə etdiyi yeni informasiya onun üçün əhəmiyyətlidirsə, o halda aldığı informasiya ilə bağlı aşağıdakı şərtlərlə fəaliyyət göstərir:

- a) yerinə yetirdiyi hərəkətin ümumiləşmiş obrazının olması;
- b) özünün əşyavi-sosial normalarına uyğunluğu;
- c) tələbənin dünyaya subyektiv münasibəti;
- d) həmin situasiya və gələcək həyatı üçün əhəmiyyəti.

Bunlar tələbələrin dünyaya real münasibətinin şüurdakı məzmununu əks etdirir. Şüurda əsas vahidliyin mahiyyətinin aydınlaşdırılması həyata yönəlişliyin məzmununu başa düşməyə kömək edir. Yönəlişlik şüurun vahidliyi ilə qarşılıqlı

münasibətlərini başa düşmədən informasiya üzərində işləmək üçün öz fəaliyyətini nizamlamaq, bu prosesdə yerinə yetirilən hərəkətlərin stimullarını və kəşf edilən faktların mahiyyətini aydınlaşdırmaq mümkün deyil. Digər tərəfdən bu məsələləri öyrənmək qavramanın motivasiyasını aydınlaşdırmaq üçün də vacibdir. Bütün bu məsələlər informasiyanın qavranılması sahəsində aparılan tədqiqatların başlıca mövzudur.

ƏDƏBİYYAT

1. *Babayeva Ş.R.* Sosial psixologiya. Bakı: ADPU, 2019, 338 s.
2. *Cabbarov R.V.* Yeniyetmələrdə özünüdərkətmə prosesinin psixoloji təhlili: Psixol. elm. nam. ... dis. Bakı, 2004, 146 s.
3. *Əliyev M.S.* “Özünənənəzarət sahəsi” anlayışı və onun konseptual modeli. Bakı: ADPU, 2017, 148 s.
4. Гуманистическое направление в теории личности: Абрахам Маслоу // Теории личности. СПб.: Питер, 1997, с.497-527
5. *Келли Дж.* Когнитивное направление в теории личности // Теории личности. СПб.: Питер, 1997, с. 431-478
6. *Коноплева Т.В.* Психология восприятия информации: восприятие новостей о мире политики в медиа-пространстве // Психолог, 2013, № 5, с.11-23
7. *Крысько В.Г.* Социальная психология. М.: Омега-Л, 2006, 352 с.
8. *Левин К.* Теория поле в социальных науках. СПб: Сенсор, 2000, 368 с.
9. *Логина Е.В.* Психологические средства оптимизации невербального общения личности: Дис. ... канд. психол. наук. М.: 2003, 156 с.
10. *Ситаров В.А.* Дидактика. М.: Академия, 2002, 368 с.
11. *Талызина Н.Ф.* Управление процессом усвоения знаний. М.: Изд-во МГУ, 1975, 344 с.
12. Теория оперантного подкрепления Скиннера // Теории личности. М.: Апрель Пресс, 2000, с.509- 547
13. *Фестингер Л.* Введение в теорию диссонанса. СПб.: Ювента, 1999, 318 с.
14. [http://www.oprb.ru/Translating./](http://www.oprb.ru/Translating/) Манько Н.Н. Когнитивная визуализация дидактических объектов в активизации учебной деятельности
15. <https://gigabaza.ru/> Н.Л.Сомова. Основные психологические закономерности восприятия информации, цвета и шрифтов

Redaksiyaya daxil olub 14.03.2022